

ného socialismu, zůstává jako princip v samotné podstatě financování současného vysokého školství nejen u nás, ale i řadě dalších zemí Evropské unie.

Když přečteme diskusní příspěvek Rudolfa Pomazala pozpátku, začneme chápat i příčinu některých zvláštností v logice jeho výkladu. Patrně tak, jak postupně svůj text formuloval a stále více se seznamoval s obsahem publikace, ke které se chtěl polemicky vyjádřit, osvojoval si i kritický pohled v ní obsažený, včetně návrhů na to, jak nepříznivé trendy ve vývoji českého vysokého školství zvrátit. To je ovšem podle nás docela dobré vysvědčení pro autory monografie, ale i pro samotného kritika. V tom případě nezbývá než si přát, aby se nějakým řízením osudu monografie dostala do rukou i těm, kteří jsou z výše uvedených důvodů s nynějším stavem spokojeni, a proto ani příliš nestojí o to, aby se našel takový model financování, který by poměrně brzy ukázal, jak kvalitní absolventy vlastně jednotlivé vysoké školy a fakulty produkují.

Zde nezbývá než připomenout, že podle nejnovějšího hodnocení univerzit provedeného Šanghajskou univerzitou je mezi nejlepšími osm univerzit ze Spojených států a dvě z Velké Británie. Univerzita Karlova, naše jediná univerzita, která se mezi 500 hodnocených dostala, je vedena až ve třetí stovce ve světě a ve druhé stovce v Evropě. Mimo jiné i proto se nám zdálo jako nanejvýš vhodné dát naší monografii název, který jsme jí dali: *České vysoké školství na křižovatce*. Zůstat stát na křižovatce se totiž zdá být nebezpečné.

*Petr Matějů, hlavní řešitel projektu**

*Radim Valenčík, člen autorského týmu monografie***

Změna systému je bez reformy financování těžko představitelná

Odpověď na diskusní příspěvek Rudolfa Pomazala

Již na samém úvodu diskusního příspěvku jeho autor Rudolf Pomazal tvrdí, že bude prezentovat názor, který je ve sporu s principy, na kterých je založena naše publikace *České vysoké školství na křižovatce*. Nedomnívám se však, že se tak stalo. Spíše naopak: nejenže má stejný (nebo alespoň velmi podobný) názor na současný stav českého vysokého školství, ale i na to, jakým směrem by se mělo ubírat. Často jde

* Kontaktní adresa: prof. PhDr. Petr Matějů, Ph.D., Sociologický ústav AV ČR, vedoucí oddělení Sociologie vzdělání a stratifikace, Jilská 1, 110 00 Praha 1, e-mail: petr.mateju@soc.cas.cz.

** Kontaktní adresa: doc. Ing. Radim Valenčík, CSc., vedoucí katedry ekonomie a mezinárodních vztahů, Vysoká škola finanční a správní, o.p.s., Estonská 500, 101 00 Praha 10, e-mail: radim.valencik@cbox.cz.

z jeho strany o doplnění a nazření našich tvrzení z jiného úhlu, nikoli o jejich popření. Některé popisované „nedostatky“ naše kniha má, ale je otázkou, zda jde o nedostatky skutečné, či zda nejsou spíše jejím kladem. Pokusím se vysvětlit, proč se tak domnívám.

Řešení společenských problémů, jakým financování vysokoškolského vzdělání bezesporu je, má tu nevýhodu, že díky své multikauzální povaze nesnadno čelí výtkám, že právě ten či onen vliv či prvek byl podceněn či ignorován. Úkolem sociologa však není identifikovat všechny příčiny či aktéry (na to je zbytečné i jen aspirovat), ale najít mezi nimi ty nejpodstatnější. Sociologie je tak obtížnou disciplínou právě proto, že se snaží pojímat a zkoumat společenské objekty jako systémy, které lze dále nahlížet ze subsystémových stránek. Tyto subsystémové stránky však zpravidla přesahují do jiných vědeckých disciplín, které na rozdíl od sociologie neaspírují na jejich syntézu. Pravda je, že v knize nám šlo o „celkové“ uchopení problému, který je však díky své multidimenzionální povaze velmi složitý, a proto je pak jeho řešení bohužel i snadno napadnutelné.

Podle kolegy Pomazala je hlavním problémem publikace absence systémového a interdisciplinárního přístupu. Ještě před tím se však táže, co vůbec chápeme pod pojmy model či systém vysokého školství. Za těmito termíny není třeba hledat nic jiného než stávající způsoby jednání v rámci institucí, které uskutečňují vzdělávání na úrovni vysokého školství, a způsoby jednání, ke kterým by bylo podle našeho názoru dobré přejít. Stávající model vysokoškolského vzdělávání chápeme tak, jak je (pravda, ne jednou definicí) blíže specifikováno v kapitole 3, moderní systém terciárního vzdělávání tak, jak je vysvětleno v kapitolách 1 a 2. Pozor, nešlo nám pouze o model financování, jak autor pochopil, jako spíše o model fungování, v němž má však model financování zásadní postavení, protože ovlivňuje téměř všechny zúčastněné prvky systému.

Vzhledem k tomu, že sociologická disciplína neumožňuje, až na vzácné výjimky, experimentální přístup k řešení problémů, nelze jinak než se omezit na zkoumání statu quo s historickým a prostorovým (interkulturním) srovnáním. Autor tvrdí, že jsme neanalyzovali všechny podstatné prvky vysokoškolského systému. Nuže, na základě dotazníkových šetření jsme analyzovali následující prvky systému: obecnou českou populaci (veřejnost), patnáctileté žáky, studenty prvních ročníků vysokých škol a akademické pracovníky vysokých škol. Vedle tohoto čistě sociologického přístupu jsme dále uplatnili pohled ekonomický a prakticko-politický (kap. 1 a 2), spolu s pokusem zachytit vývojovou a prostorovou dimenzi uplatnění vícezdrojového financování. Je-li nám vyčítáno, že jsme nezkoumali všechny relevantní prvky systému a nedostatečně uplatnili interdisciplinární přístup, bylo by pro nás inspirativní, kdyby nám kolega Pomazal tyto prvky konkrétně specifikoval, již proto, že takto charakterizuje svůj vlastní přístup k řešení problémů. Ani systém či model, ani další disciplíny, kterými by naše pojetí doplnil, však blíže nespecifikoval. Konkrétní je tedy v kritice, nikoli v návrzích řešení.

Když jsme hovořili o konkurenceschopnosti české ekonomiky, která je přímým produktem českého vzdělávacího systému a především vysokoškolského vzdělávání,

kladli jsme si otázku, čím onu konkurenceschopnost nastartovat. Naše kniha je založena na předpokladu, že právě systém (či subsystém) financování je tím stimulem, který by mohl stávající model fungování vysokoškolského vzdělávání v ČR změnit na model schopný obstát na mezinárodním trhu vzdělávacích produktů. V tomto ohledu tedy nejsme s autorem polemiky ve sporu, pouze zřejmě akcentujeme jiný stimul této transformace. Rovněž se domníváme, že intervence soukromého sektoru do vysokého školství může jít i cestou postupných kroků (na úrovni investic do výzkumu na vysokých školách a jejich využití v praxi), nikoli pouze změnou vlastnictví vysokých škol ve prospěch soukromého kapitálu.

Na jiném místě autor inklinuje k názoru (nebo se mi to tak alespoň jeví), že deklarace zájmu odpovědných autorit o kvalitu vzdělání (na úrovni zákona nebo ještě lépe na úrovni evropského dokumentu) je automaticky provázána aktivací příslušných reforem do praxe. Deklarace zájmů členských států Evropské unie vtělených do příslušných dokumentů coby výsledků Boloňského a Lisabonského procesu či českých vlád v zákoně o vysokých školách (z roku 1990, resp. po novele v roce 1998) o jejich reálných dopadech příliš nevyovídá. Deklarace ještě neznamena aplikaci deklarovaného, stejně jako ustanovení zákona neznamena, že se myšlenku podaří uvést do praxe. Mluvíme-li o zájmu o kvalitu vysokoškolského vzdělávání u nás, stačí snahu deklarovat? Lze očekávat od té části vysokoškolských učitelů, od kterých nelze očekávat uplatnění v konkurenčním prostředí, že jim současný stav nevyhovuje? Je reálné, že tato část učitelů bude spolupracovat na realizaci deklarovaných cílů a podřezávat si větev, na které sami sedí? Neměl by naopak stát nastavit podmínky tak, aby tito lidé museli veřejné vysoké školy opustit, ať chtějí či nechtějí? Šetření akademických pracovníků tak nemělo ukázat, jak nutné tyto změny jsou (to již víme), ale spíše to, s jakým „terénem“ pro jejich aplikaci je třeba počítat a částečně také jak tyto změny následně provádět.

Na závěr trocha kritiky do vlastních řad: chápu, že se občas nepodaří dostatečně vysvětlit čtenářům či zájemcům o problematiku, kterou se primárně nezabývají, to, co nám je zřejmé, tedy takové termíny jako znalostní společnost, moderní systém terciárního vzdělávání, globalizace vzdělávacích trhů apod. Předpokládali jsme však (pravda, možná poněkud unáhleně), že se jedná o pojmy v odborné veřejnosti dnes již běžně používané. Napříště se budeme snažit toho vyvarovat.

Neodpustím si však také několik otázek takřkajíc „na tělo“, jejichž nezodpovězení autor vytkl nám, na které však sám neodpověděl. Ze strany autora a nyní i mé jsou míněny ryze jako příspěvek k dosažení celistvého obrazu o podmínkách transformace našeho vysokého školství. Jaké analýzy, které je třeba dále provést, má Rudolf Pomazal na mysli? V čem spočívá absence systémového a interdisciplinárního přístupu, o které hovoří? Která disciplína a které prvky systému nejsou podle jeho názoru dostatečně zastoupeny?

*Natalie Simonová, editorka monografie České vysoké školství na křižovatce**

* Kontaktní adresa: PhDr. Natalie Simonová, Sociologický ústav AV ČR, oddělení Sociologie vzdělání a stratifikace, Jilská 1, 110 00 Praha 1, e-mail: natalie.simonova@soc.cas.cz.